

**გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება,
როგორც დემოკრატიული სახელმწიფოს
არსებობის წინაპირობა**

შესავალი

ადამიანის უფლებები პიროვნების განუყოფელი უფლებებია.¹ მათი საშუალებით სახელმწიფო პიროვნებას შესაძლებლობას აძლევს, კონკრეტული სახის მოქმედებანი განახორციელოს. ადამიანის უფლებები თანამედროვე ეპოქაში ყველა დემოკრატიული სახელმწიფოს კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილია.² ისინი ეფექტური მმართველობის განხორციელებისთვის³ სახელმწიფო ხელისუფლების შეზღუდვის საფუძველს წარმოადგენენ. ადამიანის უფლებებმა ასეთი განვითარებისთვის დიდი გზა განვლეს.⁴

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია ადამიანის ორი მნიშვნელოვანი ძირითადი უფლება: გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება. საქართველოს რეალობაში, დემოკრატიის შენების გზაზე, ორივე მათგანს უდიდესი როლი ენიჭება — შექმნას შესაბამისი აზრის თავისუფლად ფორმირების ინსტიტუტი. ისინი საერთო წესრიგის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენენ, სადაც თითოეულ მოქალაქეს თავისი უფლებების დაცვის შესაძლებლობა ექნება,⁵ რაც მის მიერ მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე საკუთარი მოსაზრების საჯაროდ დაფიქსირებაში გამოიხატება.

¹ ლობჯინძე გ., ადამიანის უფლებათა სამართალი, თბილისი, 2005, 70.

² დემეტრაშვილი ა., კობახიძე ი., კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი, 2010, 73.

³ შეად., შაიო ა., ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მარინა მაისურაძის თარგმანი, თევდორე ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2003, 11.

⁴ განვითარების ეტაპების შესახებ იხილეთ მაგალითად, Bebendek in Grabitz/Hilf/Nettesheim, Das Recht der Europäischen Union, 50. Ergänzungslieferung 2013, Rn. 41.

⁵ შეად. ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 45.

მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს, თუ რას წარმოადგენს ცნება - დემოკრატიული სახელმწიფო, რა მოიაზრება მასში და რა როლი აკისრია ასეთი სახელმწიფოს არსებობის წინაპირობებში ადამიანის ძირითად უფლებებს და რა მნიშვნელობა ენიჭება მათ დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობისათვის.

ადამიანის უფლებები ერთმანეთთან მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული. ამ მხრივ, საინტერესოა გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების ურთიერთმიმართება და ამ ორი ფუნდამენტური უფლების როლი დემოკრატიული სახელმწიფოს შექმნაში. ასევე, მნიშვნელოვანია ჩამოყალიბდეს იმ პირთა წრე, რომლებზეც უფლებათა მოქმედება ვრცელდება და რომელთა საქმიანობის ან ცხოვრების ყოველდღიურობის კონსტიტუციური საფუძველი სწორედ გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლებაა.

1. დემოკრატიული სახელმწიფოს ცნება (ზოგადად)

„დემოკრატია ერთადერთი მნიშვნელობით უნდა გავიგოთ, რომელიც ახლა საყოველთაოდ არის აღიარებული, კერძოდ, როგორც პლურალისტული და ლიბერალური დემოკრატია“.⁶ პლურალიზმში, უპირველეს ყოვლისა, პარტიების პლურალიზმი მოიაზრება,⁷ რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია ამომრჩეველთა მიმართ სხვადასხვა საარჩევნო პროგრამების შეთავაზება, გარკვეული სამუშაო მიმართულების ჩამოყალიბება და სხვ.⁸ რაც შეეხება ლიბერალიზმს, აღნიშნული წარმოადგენს სამართლებრივ ინსტიტუტს, რომლის გარეშეც შესაძლებელია დემოკრატია დიქტატურად იქცეს.⁹

⁶ პაკტე პ., მელენ-სუკრამანიანი ფ., კონსტიტუციური სამართალი, 28-ე გამოცემა, 2009 წლის ივლისის მდგომარეობით, ფრანგულიდან თარგმნი გიული კალატო-ზიშვილისა, თბილისი, 2012, 125.

⁷ იქვე, 126.

⁸ იქვე.

⁹ გეგენაჟა დ., ქანთარია ბ., ცანავა ლ., თევზაძე თ., მაჭარაძე ზ., ჯავახიშვილი პ., ერქვანია თ., პაპაშვილი თ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2013, 82.

დემოკრატიულ სახელმწიფოში წინა პლანზე ადამიანის უფლებების დაცვა უნდა იყოს წამოწეული,¹⁰ რომელიც უშუალოდ სახელმწიფოს მიერ უნდა განხორციელდეს და რომლითაც მათ დემოკრატიის არსებობის აღნიშნული უმთავრესი პრინციპის სრულყოფა უნდა განახორციელონ.¹¹ დემოკრატია მხოლოდ უმრავლესობის ერთპიროვნული მმართველობით არ შემოიფარგლება.¹² თუ ხელისუფლების სათავეში მყოფმა პირებმა თავისი თავი კანონზე მაღლა დააყენეს, მონარქიული პოლიტიკური რეჟიმის არსებობა იქნება სახეზე.¹³ შეიძლება ითქვას, რომ უმრავლესობის ერთპიროვნული მმართველობით დემოკრატიული სახელმწიფოს შექმნა შეუძლებელიც კია, ვინაიდან ერთპიროვნულობა თავის თავში განსხვავებული აზრის არარსებობას მოიცავს.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-5 მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროს ხალხი წარმოადგენს, რაც ხალხისადმი სახელმწიფოს მფლობელობის ფაქტში გამოიხატება.¹⁴ თავის მხრივ, სახელმწიფოს ყოველგვარი მოქმედება ხალხის ნებას უნდა ემყარებოდეს¹⁵ და უფლებების დაცვის საკითხთან შეუსაბამობაში არ უნდა მოდიოდეს. აღნიშნული განმარტება შესაძლებელს ხდის დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობისთვის ადამიანის უფლებათა უმაღლეს რანგში აყვანას, რომლის საფუძველზეც თითოეული მათგანი საზოგადოებაში თავს აბსოლუტურად რეალიზებულად იგრძნობს.

შეუძლებელია, ადამიანის უფლებათა დაცვის გარეშე, პირმა ქვეყანაში თავი რეალიზებულად იგრძნოს. ასეთი უფლებების დარღვევით სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას შეეშლება ხელი. სამოქალაქო საზოგადოება კი დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობის ერთ-ერთი უმთავრესი

¹⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 22 დეკემბრის №1/1/477 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

¹¹ გეგენავა დ., ქანთარია ბ., ცანავა ლ., თევზაძე თ., მაჭარაძე ზ., ჯავახიშვილი პ., ერქვანია თ., პაპაშვილი თ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2013, 30.

¹² ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2004, 98.

¹³ შეად. მონტესკიე შ.-ლ., კანონთა გონი, დ. ლაბუზიძის თარგმანი, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1994, 49.

¹⁴ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 10.

¹⁵ იქვე.

წინაპირობაა.¹⁶ მისთვის, სხვა უფლებებთან ერთად, უმნიშვნელოვანესია გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების რეალიზაცია, რაც სამოქალაქო საზოგადოების არსებობის გარანტს წარმოადგენს.¹⁷ პრაქტიკა აჩვენებს, რომ არაერთი შემთხვევაში აღნიშნული ორი უფლება გაუმართლებელი ჩარევისას ერთდროულად ირღვევა.¹⁸

როგორც გამოხატვის, ისე ინფორმაციის თავისუფლების მოქმედებისთვის მნიშვნელოვანია მათი რეალიზაცია, ხოლო უფლების რეალიზაცია მისი სიცოცხლისუნარიანობის განსაზღვრის წინაპირობაა.¹⁹ იმ შემთხვევაში, თუ მათი დაცვა არ განხორციელდა, საფრთხე შეექმნება არა მხოლოდ უფლების არსებობას სახელმწიფოში, არამედ დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობასაც. თავის მხრივ, გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება შესაძლებელია სიტყვის თავისუფლების ფორმირების წინაპირობადაც იქნას განხილული, რაც საბოლოო ჯამში, პიროვნების თავისუფლად განვითარების უფლებასთან ფუნდამენტურ კავშირშია.²⁰ შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში ინფორმაციის თავისუფლების როლი გამოხატვის თავისუფლებასთან მიმართებით ისე არ უნდა იქნას განხილული, რომ ისინი უპირატეს და მეორეხარისხოვან უფლებებად დაიყოს. ორივე მათგანის არსებობა დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობის წინაპირობაა.

2. გამოხატვის თავისუფლების როლი დემოკრატიულ სახელმწიფოში

გამოხატვის თავისუფლება თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადამიანის ძირითადი უფლებაა. მისი განხორციელება შესაძლებელია როგორც პირის მოქმედებით, ისე მოქმედებისგან თავის შეკავე-

¹⁶ გეგენაუ დ., ქანთარია ბ., ცანავა ლ., თევზაძე თ., მაჭარაძე ზ., ჯავახიშვილი პ., ერქვანია თ., პაპაშვილი თ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2013, 29.

¹⁷ შეად. ლობჟანიძე გ., ადამიანის უფლებათა სამართალი, თბილისი, 2005, 233.

¹⁸ იხ., მაგალითად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს საქმეზე: საქმე №16616/90, 1995, Vereniging Weekblad Bluf! vs. the Netherlands.

¹⁹ უფლების რეალიზაციის თაობაზე შეადარეთ: ზოიძე ბ., სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა, უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, ესეები, თბილისი, 2013, 154.

²⁰ იხ., Fink in Spindler/Schuster Recht der elektronischen Medien, C. Verfassungsrecht, 2. Auflage, 2011, Rn. 1.

ბით.²¹ თუმცა გამოხატვის თავისუფლებით სხვა პრიტა უფლებები არ უნდა შეილახოს. თავის მხრივ, სხვა პირთა უფლებების შელახვა პირობითი ცნებაა და იგი კონკრეტულ შემთხვევებში გამოიხატება, რომლის დროსაც ყურადღება ობიექტურ გარემოებებზე უნდა გამახვილდეს. მაგალითად, თუ პირმა პოლიტიკოსი უცენზურო სიტყვით მოიხსენია (მაგალითად, „ნაციისტი“, „ფაშისტი“, „კორუმპირებული“ და სხვ.), ეს სიტყვები ამ პირის უფლებების დარღვევის განმსაზღვრელი ვერ გახდება, ვინაიდან სიტყვის ადრესატი არა უშუალოდ პოლიტიკოსია, არამედ მისი ის ქმედება, რომელიც საზოგადოებრივ საქმიანობასთანაა დაკავშირებული და რომელიც მის პოლიტიკურ სფეროში საქმიანობას შეეხება.²² მაგრამ, თუ პირმა კერძო სექტორში მომუშავე პიროვნება უცენზურო სიტყვით მოიხსენია, ამ ფაქტმა შესაძლებელია პირს მიაყენოს ზიანი, რომელიც პიროვნების თვისებების ინტერპრეტაციის საგანი გახდება.

ზოგადად, გამოხატვის თავისუფლება პიროვნების აზრის ფორმირების საშუალებას წარმოადგენს, თუმცა იმის განხილვა, თუ რას ნიშნავს აზრი, სხვადასხვა სახით შეიძლება იქნას წარმართული.²³ მაგალითად, გერმანიის ფედერაციის საკონსტიტუციო სასამართლო პრაქტიკაში აზრის განმარტება შემდეგნაირადაა ფორმულირებული: ყველას უნდა ჰქონდეს იმის თავისუფლად თქმის შესაძლებლობა, რასაც იგი ფიქრობს.²⁴ ამ მხრივ, სასამართლოს მოსაზრება ისე არ უნდა იქნას გაგებული, რომ ნებისმიერი აზრის გამოხატვა დაშვებულია, საქმე მისი ფორმირების საკითხს შეეხება. პირი, რომელიც სარგებლობს ამ უფლებით, არ უნდა ლახავდეს სხვა პირთა უფლებებსა და ინტერესებს. სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, ასეთ შემთხვევაში განსაზღვრულია აზრის გამოხატვის თავისუფლების შე-

²¹ იხ., საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ.

²² მაგალითი აგებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს შემდეგ საქმეზე: საქმე №39394/98, 2003, Scharsach and News Verlagsgesellschaft mbH vs. Austria.

²³ Schemmer in Beck'scher Online-Kommentar GG, Edition 18, 2013, Art. 5, Rn. 4.

²⁴ BverfGE 42, 163, 170 f = NJW 1976, 1680 – Deutschland Stiftung.

ზღუდვის ფარგლები, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, შესაბამისი კანონიდან გამომდინარეობს და აუცილებლობით უნდა იყოს განპირობებული.²⁵

გამოხატვის თავისუფლება ადამიანის თვითგანვითარებაში უდიდეს როლს თამაშობს,²⁶ რის გარეშეც მოქალაქეს შესაძლებლობა არ ექნება, თავისუფლად გამოთქვას გარკვეული მოსაზრება²⁷ კონკრეტულ საკითხთან მიმართებით.²⁸ თავის მხრივ, ასეთი შეზღუდვის დაწესება დემოკრატიულ სახელმწიფოში კანონის მოქმედების არამართებული ინტერპრეტაცია იქნებოდა,²⁹ ვინაიდან გამოხატვის თავისუფლების არსებობა თითოეული პირის თვითრეალიზების წინაპირობაა.³⁰

გამოხატვის თავისუფლების არსებობის გარეშე, ფაქტობრივად, შეუძლებელია სხვა უფლებათა რეალიზაცია,³¹ ვინაიდან, ასეთ შემთხვევაში შეუძლებელი იქნებოდა პირთა მხრიდან შესაბამისი პოზიციის დაფიქსირება,³² აღნიშნული კი, სამართლებრივ ნორმათა მოქმედების შეზღუდვის უპირველესი საფუძველი გახდებოდა. მნიშვნელოვანია ამ სამართლებრივ ინსტიტუტსა და ინფორმაციის თავისუფლების საკითხს შორის პარალელის გავლება, რომლითაც გამოხატვის თავისუფლება პრაქტიკულად ხორციელდება. ეს უკანასკნელი დემოკრატიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გარანტია, რაზეც ცალკე იქნება საუბარი.

²⁵ ზოიძე ბ., ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, მეორე თავი, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, 262.

²⁶ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 211.

²⁷ მოსაზრებაში იგულისხმება ნებისმიერი აზრი, რომელიც არ ცდება ცენზურის ფარგლებს.

²⁸ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 211.

²⁹ შეად. იქვე, 211.

³⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2006 წლის 6 ივნისის №2/2/359 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

³¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის №1/3/421,422 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქეები: გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

³² შეად. ჯორბენაძე ს., რეკლამის განთავსება ტელემაუწყებელზე, თბილისი, 2013, 34.

3. ინფორმაციის თავისუფლების როლი დემოკრატიულ სახელმწიფოში

ინფორმაციის თავისუფლება ერთ-ერთ ძირითად კონსტიტუციურ უფლებას წარმოადგენს. მისი საშუალებით შესაძლებელია, მოსახლეობამ თავის მიერ არჩეული ხელისუფლება აკონტროლოს, თუ რა სახის საქმიანობას ეწევა იგი და სხვ. ინფორმაციის თავისუფლების ძირითადი არსია, საჯარო დაწესებულებამ ინფორმაციის მომთხოვნს ნებისმიერი სახის ინფორმაცია მიაწოდოს,³³ მიუხედავად პირის მოტივისა.³⁴ აღნიშნულ საკითხზე მნიშვნელოვან დათქმას აკეთებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, რომელიც თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში განმარტავს, რომ სახელმწიფოს არ აქვს უფლება შეზღუდოს ინფორმაციის გაცემა იმ მიზეზით, რომ შესაძლებელია ეს ინფორმაცია კონკრეტული პირისთვის ემოციური ან მიუღებელი იყოს.³⁵ ამ მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსაზრებასთან აბსოლუტურ შეუსაბამობაში მოდის საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსაზრება,³⁶ რომლითაც იგი საჯარო ინფორმაციის ღიფერენციაციას ახდენს, როგორც ჩვეულებრივ და განსაკუთრებით მგრძნობიარე სახის ინფორმაციად.³⁷

ინფორმაციის არსებობა საზოგადოების ინფორმირებულობის საფუძველს წარმოადგენს,³⁸ რითაც იგი ყოველდღიურ ცხოვრებაში ჩაერთვება.³⁹

³³ ასეთ შემთხვევაში არ იგულისხმება ისეთი სახის ინფორმაციის გაცემა, რომელიც წარმოადგენს საიდუმლოების ერთ-ერთ სახეს.

³⁴ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2008 წლის 30 ოქტომბრის №2/3/406,408 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს სახალხო დამცველი და საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

³⁵ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბრის №1/3/421,422 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქეები: გიორგი ყიფიანი და ავთანდილ უნგიანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

³⁶ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 5 ივლისის №ბს-1278-1210(კ-08) განჩინება.

³⁷ აღნიშნული სასამართლო განჩინების კრიტიკა იხილეთ: ჯორბენაძე ს., საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულება, როგორც პირადი საიდუმლოების შემცველი მონაცემი, „სამართლის ჟურნალი“ №2 2012, თბილისი, 2013, 71-81.

³⁸ შეად. ალფაიძე თ., მედია სამართალი, თბილისი, 2008, 115.

³⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2012 წლის 11 აპრილის №1/1/468 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

აღნიშნული ისე არ უნდა იქნას გაგებული, თითქოს განსახილველი სამართლებრივი ინსტიტუტის რეალიზაციის საფუძველი მხოლოდ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების მიერ გავრცელებული ინფორმაცია გახდება. თუ სახელმწიფომ თავად არ შეუწყო ხელი ინფორმაციის თავისუფლების დაცვას, შედეგი სახელმწიფოს მიერ კანონის დარღვევაში გამოიხატება, რაც დემოკრატიული ქვეყნის ჩამოყალიბების წინაპირობა ვერ გახდება.⁴⁰

ინფორმაციის თავისუფლება შეიძლება გამოხატულ იქნას პირის როგორც აქტიურ, ისე პასიურ ქმედებაში.⁴¹ კერძოდ, აქტიური ქმედების განხორციელებისას, პირი თავად მოიპოვებს ინფორმაციას, გარკვეულ საშუალებათა გამოყენებით, ხოლო პასიური ქმედების განხორციელებისას, პირი დამატებითი მოქმედების გარეშე⁴² იღებს ინფორმაციას.^{43/44} ორივე შემთხვევაში ინფორმაციის მიმღების მოტივი, სურვილი ან სამომავლო გეგმა გადამწყვეტ სამართლებრივ საფუძველს არ წარმოადგენს საჯარო დაწესებულების ან სხვა პირთა მოქმედების განსაზღვრის მართებულობის თვალსაზრისით. პირის სურვილი, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია,⁴⁵ საჯარო დაწესებულებას მხოლოდ ვალდებულებას აკისრებს, განახორციელოს შესაბამისი მოქმედება,⁴⁶ ვინაიდან ამ უკანასკნელის რეალიზაციის გარეშე დემოკრატიული რეჟიმის ჩამოყალიბება მხოლოდ ქალაქში დატანილი სამართლებრივი ნორმა გახდება. როგორც ზემოთ აღინიშნა,

⁴⁰ იზორია ლ., დემოკრატიის განვითარება საქართველოში, თბილისი, 2005, 24.

⁴¹ კუბლაშვილი კ., კორკელია კ., იზორია ლ., ზუბუა გ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 196.

⁴² მაგალითად, ინფორმაციის გამოთხოვა საჯარო დაწესებულებიდან და სხვ.

⁴³ კუბლაშვილი კ., კორკელია კ., იზორია ლ., ზუბუა გ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 196.

⁴⁴ აქ აუცილებელია აღინიშნოს, რომ პასიური ქმედების შემთხვევაში ინფორმაციის მიღება არ გულისხმობს საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვას საჯარო დაწესებულებიდან. შეადარეთ, მაგალითად, ქანთარია ბ., ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, მეორე თავი, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, 499.

⁴⁵ იგულისხმება ინფორმაცია, რომელიც არ წარმოადგენს საიდუმლოების შემცველ მონაცემებს.

⁴⁶ შეად. ჯორბენაძე ს., საჯარო ინფორმაციის გაცემა საქართველოში, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2012, თბილისი, 2013, 185.

განსახილველი ორი ძირითადი უფლების შესახებ საუბრისას, უმნიშვნელოვანესია მათი ურთიერთმიმართების საკითხი, რაც რამდენიმე ძირითად ასპექტში გამოიხატება.

4. გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების ურთიერთმიმართება

ერთი მხრივ, გამოხატვის თავისუფლება ადამიანის უფლებას წარმოადგენს, ხოლო, მეორე მხრივ, მისი განხილვა შესაძლებელია, როგორც სახელმწიფოს ვალდებულება, საჯარო ინფორმაციის გაცემის სახით.⁴⁷ ვინაიდან ინფორმაციის არარსებობის შემთხვევაში შეუძლებელია გამოხატვის თავისუფლების სრული რეალიზაცია, აზრის ჩამოყალიბებისთვის მნიშვნელოვანია საზოგადოება კონკრეტულ საკითხთან მიმართებაში ინფორმირებული იყოს⁴⁸ და რეალურ ფაქტებზე დაფუძნებულ ინფორმაციას ფლობდეს, რომლის გავრცელების შესაძლებლობაც მას გამოხატვის თავისუფლებით ექნება.

რეალურ ფაქტებზე დაფუძნებული ინფორმაციის გავრცელების საკითხი მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც დეზინფორმაციის გავრცელებისას შესაძლებელია სახელმწიფომ პირის მიმართ გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა გამოიყენოს, ვინაიდან სხვა შემთხვევაში ადამიანის ძირითადი ფუნდამენტური უფლებები დაირღვევა. ასეთის არსებობისას, ცრუ ფაქტების დაცვა სახელმწიფოს მიერ არ ხდება.⁴⁹ მაგალითად, საქართველოში მოქმედი ერთ-ერთი რადიო პირდაპირ ეთერში გადასცემს ინფორმაციას კონკრეტულ პიროვნებაზე, რომლის მიმართაც რეალური ფაქტები არ აქვს მოპოვებული და რომელსაც ამ ინფორმაციით კონკრეტულ დაჯგუფებათა

⁴⁷ იხ. მაგალითად, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2006 წლის 6 ივნისის №2/2/359 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

⁴⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2008 წლის 30 ოქტომბრის №2/3/406,408 გადაწყვეტულება საქმეზე საქართველოს სახალხო დამცველი და საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ.

⁴⁹ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 215.

დეპორტაციაში ირიბად დებს ბრალს.⁵⁰ იგი რადიომსმენელს აუწყებს, რომ მომავალ საინფორმაციო გამოცემებში უფრო მეტი დაკონკრეტებით გადმოსცემს კონკრეტულ შემთხვევაზე არსებულ ინფორმაციას. ასეთ შემთხვევაში საკითხი შეეხება პირს, რომელიც წარმოადგენს ინფორმაციის ობიექტს, უდანაშაულობის პრეზუმციიდან გამომდინარე კონკრეტული დანაშაულის ჩამდენად არ შეიძლება იქნას მიჩნეული. შესაბამისად, რადიოსთვის ასეთი ინფორმაციის გავრცელების შეზღუდვა დასაშვებია, რაც ავტომატურად გამოხატვის შესაძლებლობის შეზღუდვასაც გულისხმობს.

ინფორმაციის თავისუფლება გამოხატვის თავისუფლებისგან განსხვავდება, თუმცა მათ ერთმანეთის მიმართ უწყვეტი კავშირი გააჩნიათ.⁵¹ ამის ნათელი მაგალითია, ინფორმაციის გავრცელების შესაძლებლობის საფუძველზე შესაბამის საკითხზე მართებული აზრის ქონა, რაც თავის მხრივ, მართებული ინფორმაციის გავრცელებით მიიღწევა.⁵²

უპირველეს ყოვლისა, კავშირის საკითხი მედია საშუალებათა მიერ შესაბამისი ინფორმაციის გავრცელებაში გამოიხატება, ვინაიდან სწორედ ამ უკანასკნელის საფუძველზე ხდება არა მარტო პრესის უფლებების დაცვა, არამედ ასევე იმ პირთა უფლებების დაცვა, რომლებიც იყენებენ აღნიშნულ საშუალებებს საკუთარ უფლებათა რეალიზაციისთვის.⁵³ ამ კუთხით, ინფორმაციის თავისუფლებას მონაცემების გავრცელების ფუნქცია აკისრია.⁵⁴

თუ პირმა ვერ მიიღო ინფორმაცია, ვერც გაავრცელებს მას, ხოლო თუ აღნიშნული სახელმწიფოს მიერ განზრახ ხდება, მაშინ სახეზეა არა დემოკრატიული, არამედ სხვა სახის პოლიტიკური რეჟიმის არსებობა

⁵⁰ მაგალითი აგებულია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაზე: საქმე №53984/00, 2004, საფრანგეთის რადიო საფრანგეთის წინააღმდეგ (Radio France vs. France).

⁵¹ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 209.

⁵² შეად. Fink in Spindler/Schuster Recht der elektronischen Medien, C. Verfassungsrecht, 2. Auflage, 2011, Rn.1.

⁵³ ზოიძე ბ., ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, მეორე თავი, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, 262.

⁵⁴ იხ. Schmidt in Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht, 13. Auflage, GG Art. 5, 2013, Rn. 16.

ქვეყანაში.⁵⁵ ამ მხრივ, აზრის გამოხატვის თავისუფლების პარალელურად განსახილველი საკითხია ინფორმაციის თავისუფლება,⁵⁶ რომელიც თავის მხრივ, დემოკრატიულ საზოგადოებაში მედიის თავისუფლების არსებობის წინაპირობად განისაზღვრება.⁵⁷ აქ ხაზგასასმელია ერთი ფაქტი: უპირატეს სამართლებრივ საფეხურზე მდგომი არცერთი მაგთანია და ზემოდგომი სახის კონსტიტუციურ უფლებას არცერთი მათგანი წარმოადგენს.

5. გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების არსებობა, როგორც დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობის წინაპირობა

ინფორმაციისა და გამოხატვის თავისუფლების არსებობის გარეშე შეუძლებელია დემოკრატიული საზოგადოების არსებობა.⁵⁸ აღნიშნული განმარტების დამადასტურებლად შესაძლებელია არჩევნების ჩატარების მაგალითის მოყვანა, რომელიც დემოკრატიული რეჟიმის განსაზღვრის უპირველესი საშუალებაა.⁵⁹ ამ დროს საარჩევნო სუბიექტებს უნდა გააჩნდეთ საკუთარი აზრის, პოზიციის დაფიქსირების შესაძლებლობა, ხოლო, მოსახლეობამ თითოეული მათგანის შესახებ ინფორმაცია უნდა მიიღოს. მაგალითად, პოლიტიკური/წინასაარჩევნო რეკლამა. იგი შეიძლება არჩევნების თავისუფლად ჩატარების ერთ-ერთი შეფასების საგანი გახდეს.⁶⁰ საარჩევნო სუბიექტები პოლიტიკური რეკლამის საშუალებით ურთიერთ-კონკურენციის ფარგლებში შესაბამის ინფორმაციას ავრცელებენ საზოგა-

⁵⁵ ჯორბენაძე ს., ინფორმაციის თავისუფლება, პირველი გამოცემა, ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი, თბილისი, 2012, 10.

⁵⁶ Schemmer in Beck'scher Online-Kommentar GG, Edition 18, 2013, Art. 5, Rn. 1.

⁵⁷ შეად. კუბლაშვილი კ., კორკელია კ., იზორია ლ., ხუბუა გ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 195.

⁵⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ.

⁵⁹ შეად. გეგენავა დ., ქანთარია ბ., ცანავა ლ., თევზაძე თ., მაჭარაძე ზ., ჯავახიშვილი პ., ერქვანია თ., პაპაშვილი თ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2013, 81.

⁶⁰ ჯორბენაძე ს., რეკლამის განთავსება ტელემაუწყებელზე, თბილისი, 2013, 83.

დობაში,⁶¹ რაც კონკრეტული სარეკლამო რგოლის საშუალებით გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების ფორმირებას უწყობს ხელს.⁶² ყურადსაღებია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა, რომლის განმარტებითაც, პრესის თავისუფლების საფუძველზე, საარჩევნო სუბიექტების მიერ წინასაარჩევნო პერიოდში პოლიტიკურ დებატებში მონაწილეობის უფლება, დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბების წინაპირობას წარმოადგენს.⁶³

დემოკრატიულ საზოგადოებაში გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების მოქმედების არეალი შესაძლებელია მის შეზღუდვაშიც გამოიხატოს.⁶⁴ აღსანიშნავია, რომ შეზღუდვა უნდა მოხდეს ლეგიტიმურ საფუძველზე, რაც დემოკრატიული საზოგადოებისთვისაა დამსახურებული.⁶⁵ ძირითადი უფლებების შეზღუდვის შესაძლებლობა სახელმწიფოს მხოლოდ კონკრეტული საფრთხის არსებობისას გააჩნია, როდესაც ამ უკანასკნელმა შესაძლებელია სხვათა უფლებებსა და თავისუფლებებს შეუქმნას პრობლემა.⁶⁶

ადამიანის უფლებების და, მათ შორის, გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლების როლი დემოკრატიულ სახელმწიფოში დიდია იმდენად, რამდენადაც ამ უკანასკნელთა საფუძველზე შეიძლება ხელისუფლების შეზღუდვის განხორციელება მოხდეს.⁶⁷ მეტიც, შეიძლება ითქვას, რომ ცალკეულ სამართლებრივ აქტებში გაწერილი გამოხატვისა და ინფორმა-

⁶¹ პაკტე პ., მელენ-სუერამინი ფ., კონსტიტუციური სამართალი, 28-ე გამოცემა, 2009 წლის ივლისის მდგომარეობით, ფრანგულიდან თარგმანი გიული კალატოზიშვილისა, თბილისი, 2012, 203.

⁶² ჯორბენაძე ს., რეკლამის განთავსება ტელემაუწყებელზე, თბილისი, 2013, 88.

⁶³ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა: საქმე №11798/85, 1992, კასტელსი ესპანეთის წინააღმდეგ (Castells v. Spain).

⁶⁴ შეად. ბერძენიშვილი ა., წულაძე ლ., ესებუა ფ., კახიძე ი., მაჭარაძე ნ., კვინტრაძე ა., კლდიაშვილი დ., სოციალური მედიის განვითარების ტენდენციები საქართველოში: რეალური ვირტუალურის ძალაუფლება?, თბილისი, 2013, 15.

⁶⁵ ბერძენიშვილი ა., წულაძე ლ., ესებუა ფ., კახიძე ი., მაჭარაძე ნ., კვინტრაძე ა., კლდიაშვილი დ., სოციალური მედიის განვითარების ტენდენციები საქართველოში: რეალური ვირტუალურის ძალაუფლება?, თბილისი, 2013, 17.

⁶⁶ ცნობილაძე პ., საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი I, თბილისი, 2004, 276.

⁶⁷ შეად. შაიო ა., ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მარინა მაისურაძის თარგმანი, თევდორე ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2003, 333.

ციის თავისუფლების შეზღუდვის საკითხი გაგებულ უნდა იქნას იმგვარად, რომ ეს უკანასკნელი დემოკრატიულ საზოგადოებას, დასახელებულ თავისუფლებათა რეალიზაციის შესაძლებლობის მხოლოდ გარკვეულ წინაპირობას უყენებს.⁶⁸

მაგალითად, მედია საშუალებები: მათი საქმიანობა მთლიანად გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლებაზეა დაფუძნებული, რომლის განხორციელების საფუძველზე სიტყვის თავისუფლების ფორმირება ხდება. მათთვის ძირითადი უფლებების აკრძალვა მათივე საქმიანობის შეჩერების საფუძველი გახდება, ხოლო ძირითადი უფლებების არაძალვა ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია ძირითადი უფლებების უკანონო შეზღუდვაში, ანუ ხელყოფაში გამოიხატოს. თავის მხრივ, ადამიანის უფლებათა ხელყოფა დაუშვებელია არა მხოლოდ კერძო პირის, არამედ სახელმწიფოს მიერაც.⁶⁹ თუ სახელმწიფოში შეიქმნება ე.წ. „ინფორმაციული ვაკუუმი“, სამოქალაქო საზოგადოებას, მათ შორის პრესას, შესაძლებლობა არ ექნება მისთვის კონსტიტუციით მინიჭებული უფლების - გამოხატვის თავისუფლების რეალიზაცია მოახდინოს.⁷⁰ თავის მხრივ, დემოკრატიულ საზოგადოებაში ასეთი შესაძლებლობა თავისუფალი აზრისა და ინფორმაციის უპირველესი გარანტი გახდება.⁷¹

დასკვნა

დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობა აზრისა და ინფორმაციის თავისუფლების გარეშე შეუძლებელია.⁷² იურიდიულ ლიტერატურაში გა-

⁶⁸ შეად. კუბლაშვილი კ., კორკელია კ., იზორია ლ., ხუბუა გ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 193.

⁶⁹ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა: საქმე № 46726/99, 2002, პოდკლოზინა ლატვიის წინააღმდეგ (Podklozina v. Latvia).

⁷⁰ შეად. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ.

⁷¹ შეად. ზოიძე ბ., ავტორთა კოლექტივი, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, მეორე თავი, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2013, 264.

⁷² კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 211.

მოთქმულია მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც ინფორმაციის თავისუფლება აზრის თავისუფლების რეალიზაციის წინაპირობააა აღქმული,⁷³ რაც საკვებით მართებულად შეიძლება იქნას მიჩნეული.

ინფორმაციისა და აზრის გამოხატვის თავისუფლება ისე არ უნდა იქნას გაგებული, თითქოს ნებისმიერ საკითხზე ნებისმიერი აზრის გამოხატვა კონსტიტუციითაა მოწესრიგებული. კერძოდ, თუ საკითხი მცდარი ინფორმაციის გავრცელების კუთხით განიხილება, თავიდანვე უნდა განისაზღვროს, რომ ასეთი სახის მონაცემებზე დაყრდნობილი აზრის ფორმირება დაცვის ღირს სიკეთეს არ წარმოადგენს.⁷⁴ გამოხატვის თავისუფლების ფარგლები, უპირველესად, მასში რეალური ფაქტების შემცველობით უნდა განიმარტოს.⁷⁵

ისევე როგორც ინფორმაციის, გამოხატვის თავისუფლების უფლების მქონე პირიც შეიძლება იყოს, როგორც ნებისმიერი ფიზიკური, ისე იურიდიული პირი.⁷⁶ ძირითადი უფლების განხორციელებისთვის მათ სამართლებრივ ფორმას მნიშვნელობა არ ენიჭება, ვინაიდან თავისი ბუნებით ინფორმაციის მოპოვება ადმინისტრაციული ორგანოებისგან მხოლოდ საჯარო ინფორმაციის გამოთხოვას არ წარმოადგენს. ინფორმაციის თავისუფლება, ერთი მხრივ, პირის მოქმედებაში გამოიხატება, გამოითხოვოს შესაბამისი მონაცემები კონკრეტული ადმინისტრაციული ორგანოსგან, ხოლო მეორე მხრივ, იგი პირის მიერ მედია საშუალებებითა თუ სხვა გზებით მიღებულ ინფორმაციას გულისხმობს, რომლისთვისაც მას დამატებითი მოქმედების განხორციელება არ დასჭირდება. ორივე შემთხვევაში, ინფორმაციის მოპოვება საფუძველია გამოხატვის შესაძლებლობის რეალიზაციისთვის. აღნიშნული შეიძლება ერთგვარ წინაპირობადაც იქნას გაგებული, როდესაც გამოხატვის თავისუფლების ფორმირების შესაძლებლობის საკითხი განიხილება, თუმცა, ინფორმაციის თავისუფლება გამოხატვის თავისუფლების სამართლებრივ წინაპირობად არ უნდა იქნას გაგე-

⁷³ კუბლაშვილი კ., კორკელია კ., იშორია ლ., ხუბუა გ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, თბილისი, 2005, 195.

⁷⁴ კუბლაშვილი კ., ძირითადი უფლებები, თბილისი, 2008, 214.

⁷⁵ შეად. Fink in Spindler/Schuster Recht der elektronischen Medien, C. Verfassungsrecht, 2. Auflage, 2011, Rn. 1.

⁷⁶ Schemmer in Beck'scher Online-Kommentar GG, Edition 18, 2013, Art. 5, Rn. 24.

ბული. მეტიც, ორივე მათგანი იერარქიულად ერთ რანგში უნდა იქნას აყვანილი და ამით არ უნდა მიენიჭოს ერთ-ერთ მათგანს რაიმე სახის უპირატესობა.

გამოხატვისა და ინფორმაციის თავისუფლება დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობის წინაპირობაა. აღნიშნული მოსაზრება განვითარებულია წინამდებარე ნაშრომში, რომლითაც ერთმანეთისგან, ერთი მხრივ, ამ ორი სამართლებრივი ინსტიტუტის გამიჯვნა ხდება, ხოლო მეორე მხრივ, მათ შორის მნიშვნელოვანი კავშირი იკვეთება, რომელიც საბოლოო შედეგის სახით ორივე მათგანის არსებობის აუცილებლობას ადასტურებს.

საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, არაერთი მაგალითის დასახელებაა შესაძლებელი, რომლითაც ინფორმაციისა და გამოხატვის თავისუფლების ერთდროულად არაკანონიერი შეზღუდვა (შელახვა) ხდება.⁷⁷ ეს ყოველივე დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობას უშლის ხელს, ვინაიდან აზრის ფორმირების შესაძლებლობის არქონა რეალური ფაქტების გამოაშკარავების შეუძლებლობას გულისხმობს, რაც საბოლოო ჯამში ინფორმაციული ვაკუუმის შექმნას უწყობს ხელს.⁷⁸ თავის მხრივ, ეს უკანასკნელი სახელმწიფოში ერთი აზრის გაბატონების საწინდარს წარმოადგენს, რაც განსხვავებული მოსაზრების არარსებობის გარანტი შეიძლება გახდეს.

⁷⁷ იხ. მაგალითად, ჯორბენაძე ს., რეკლამის განთავსება ტელემაუწყებელზე, თბილისი, 2013, 78 და შემდგომი.

⁷⁸ შეად. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 26 ოქტომბრის №2/2-389 გადაწყვეტილება საქმეზე საქართველოს მოქალაქე მაია ნათაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ.

ზოგიერთი ცნების მართებულობის საკითხისათვის მართულ საკონსტიტუციო სამართალში

შესავალი

სამართლისა და ენის ურთიერთმიმართება ერთ-ერთი მარადიული პრობლემაა სამართლის მეცნიერებაში და არასდროს კარგავს აქტუალობას, მით უმეტეს ისეთი სამართლებრივი სივრცისათვის, რომელიც ჩამოყალიბების პროცესშია. ამას თუ დავუმატებთ იმ ფაქტს, რომ ქართულმა ენამ მნიშვნელოვნად იზარალა საუკუნეების განმავლობაში დამპყრობლების გამუდმებული ენობრივი იერიშისა და ზოგიერთი ქართველის მამებლური პოლიტიკის გამოისობით, ადვილი წარმოსადგენია, რა მდგომარეობაში იმყოფება სამართლის პროფესიული ენა, რომელიც თანამედროვე სახით ჩამოყალიბებას სწორედ მაშინ იწყებდა, როცა საქართველო იძულებით გაასაბჭოეს.

საკონსტიტუციო სამართალი, სამართლის სხვა დარგთა მსგავსად, მნიშვნელოვანი ცნხურის ქვეშ არსებობდა და სიმართლე ითქვას, ამ ცნების კლასიკური გაგებით, არც არსებობდა. საკონსტიტუციო სამართლის ამოსავალი დებულება ძალაუფლების გამიჯვნის მოძღვრებაა,¹ სწორედ ძალაუფლების შეზღუდვა და კონსტიტუციურ ჩარჩოებში მოქცევა განაპირობებს საკონსტიტუციო სამართლის ბუნებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი არაფრით განსხვავდება ვიწრო მმართველობითი ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმების ერთობლიობისგან.² ცხადია, ამ ვითარებაში საკონსტიტუციო სამართალი არამხოლოდ შინაარსობრივად, არამედ ეტიმოლოგოურ-ლინგვისტური თვალსაზრისითაც ჩანასახოვან მდგომარეობაში აღმოჩნდა მეოცე საუკუნის 90-იან წლებში. ამგვარი ყოფა სამართლებრივ

¹ Alder J., General Principles of Constitutional and Administrative Law, Fourth Edition, Bristol, 2002, 3; Barnett H., Constitutional and Administrative Law, Fourth Edition, London, 2002, 6.

² იხ., გეგენავა დ., ქანთარია ბ., ცანავა ლ., თევზაძე თ., მაჭარაძე ზ., ჯავახიშვილი პ., ერქვანია თ., პაპაშვილი თ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, თბილისი, 2013.

ტერმინოლოგიაზეც აისახა და სამწუხაროდ, მნიშვნელოვან ცნებათა დიდი ნაწილი უმართებულო, მცდარი ფორმით დამკვიდრდა და უფრო მეტიც, საქართველოს კანონმდებლობაში, მათ შორის, კონსტიტუციაშიც კი აღმოჩნდა.

სტატიის მიზანია, ყურადღება გაამახვილოს სამართლებრივი ენისა და ცნებათა მნიშვნელობის საკითხზე, მათ აქტუალობაზე პრაქტიკულ სამართალში, ასევე, გაანალიზდეს რამდენიმე საკვანძო საკონსტიტუციოსამართლებრივი ცნება, მათი შინაარსობრივი და ლინგვისტური მნიშვნელობა.

1. ზოგადად სამართლებრივ ენაზე

სამართლებრივი ენა და მისი მაღალი დონე სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემის, მართლშეგნებისა და სამოქალაქო აზროვნების განვითარებაზე მეტყველებს. ყოველი ერი, რომელიც ცდილობს ცივილიზებული და კულტურული ერის სტატუსი გაამართლოს, პატივს სცემს ენას, ცდილობს პროფესიული ენა დახვეწოს, შეუსაბამოს თანამედროვე სტანდარტებს. სამართლებრივ კულტურასაც რომ თავი დაეანებოთ, მას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პრაქტიკისთვის, ვინაიდან მისი მეშვეობით გამოიხატება უფლებამოვალეობები, კონსტანტაციები და გადაწყვეტილებები.³ ამიტომაც ენის გაგება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თავად სამართლის აღქმაში⁴.

განსაზღვრული ქცევის წესი ენობრივი ფორმებით გამოიხატება და რომ არა ეს ფორმები, შეუძლებელი გახდებოდა საკუთრივ წესის აღქმა. თავად სამართალიც ყალიბდება ენის მეშვეობით, შესაბამისად ის, რაც არ შეიძლება გამოითქვას, ვერც მოწესრიგდება.⁵ სამართლებრივი კულტურა სამართლებრივ მოთხოვნათა ერთობლიობაა, ამიტომაც სამართლის მოთხოვნები სხვა არაფერია, თუ არა კულტურის მოთხოვნები. სამართალი იმგვარად უნდა იყოს ჩამოყალიბებული, რომ შესაბამისობაში იყოს კულტურასთან.⁶

³ Бержелъ Ж. Л., Общая Теория Права, перевод с французского Г. В. Чуршукова, под общей редакцией В. И. Даниленко, Москва, 2000, 405.

⁴ Bix B, Law, Language and Legal Determinacy, Oxford-New York, 1993 (2003), 5-6.

⁵ იქვე, 121.

⁶ Kohler J, Philosophy of Law, translated from German by A. Albrecht, The Modern Legal Philosophy Series, New York, 1921, 58.

სამართლის მოთხოვნები განპირობებულია მატერიალური და ინტელექტუალური საჭიროებებით. ორივე მათგანს უნდა აწესრიგებდეს და ხელს უწყობდეს თავად სამართალი. იმავდროულად, მატერიალური და ინტელექტუალური კულტურა ერთმანეთისაგან არათუ მყიფედ უნდა იყოს გაცალკევებული, არამედ პირიქით, ძალზედ მჭიდროდ უნდა თანაარსებობდნენ.⁷

სამართლის მთლიან სისტემაში, მის ნორმათა სისტემურ ურთიერთკავშირში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს ცნებათა სისტემა, რომელიც სწორედ სამართლისათვის აუცილებელ, რელევანტურ ცნებებზე ამახვილებს ყურადღებას, რომელთა გარეშეც ქცევის წესთა სავალდებულობას, უბრალოდ, აზრი არ ექნებოდა.⁸ ხშირ შემთხვევაში, თუ ცნება არაა ახსნილი და განმარტებული დადგენილი წესის შესაბამისად, თითქმის წარმოუდგენელი ხდება სამართლის არსებობა, ვინაიდან სამართლისთვის მხოლოდ სავალდებულობა კი არაა აუცილებელი, არამედ მისი პრაქტიკულობა და მოქმედების შესაძლებლობა.

ზოგადად, თანამედროვე ეპოქაში სამართლებრივ ენას უკვე აღარ გააჩნია ის სიმბოლური ძალა, რომელიც მას ადრე სამართლებრივი ძალაუფლების გაფორმების ძირითად შემადგენელ ნაწილად აქცევდა.⁹ თუმცა, მიუხედავად ამისა, იგი დღემდე რჩება სახელმწიფოთა შეხედულებების, პრინციპებისა და მსოფლმხედველობის პრაქტიკულად განხორციელების ძირითად პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ საშუალებად. ამის გათვალისწინებით, იგი კიდევ უფრო მეტად იმსახურებს პატივისცემასა და განსაკუთრებულ მოპყრობას. მით უმეტეს, რომ საქართველოს ისტორიულ სინამდვილეში ენა არასდროს ასოცირდებოდა მხოლოდ კომუნიკაციის საშუალებასთან, ის სახელმწიფოსთან იდენტიფიკაციას ახდენდა, ქართული ენის საშუალებით იქმნებოდა ქართული სამართლის ძეგლები, კანონმდებლობა მთელი ქვეყნისათვის.

ძლევაშოსილი მეზობელი იმპერიების შემოტევებისა და ენობრივი რეპრესიების გათვალისწინებით, საქართველომ და ქართულმა ენამ მაინც შეინარჩუნა და დღემდე ასრულებს მასზე დაკისრებულ მისიას, როგორც

⁷ იქვე, 59.

⁸ იხ., ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2004, 206.

⁹ Бержелъ Ж. Л., Общая Теория Права, перевод с французского Г. В. Чуршукова, под общей редакцией В. И. Даниленко, Москва, 2000, 387.

სახელმწიფო და ენა, რომლებიც იწოდება ქართულად.¹⁰ ამიტომაც აუცილებელია იგი გაიწმინდოს ყველა ავთვისებიანი მინარევისაგან, რომელიც, სამწუხაროდ, მრავლად მოიპოვება თანამედროვე ქართულ ენაში და რომელსაც, ცოდვა გამხელილი სჯობს, საკმაოდ შეუწყო ხელი სამართლის მიმართულებამაც. ეს სტატიაც ერთგვარი მცდელობაა, დაზუსტდეს რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკონსტიტუციოსამართლებრივი ცნება და საჭიროების შემთხვევაში, არსებული მცდარი ტერმინოლოგიის შესატყვისი, გამართული ცნებები იქნას შემოთავაზებული.

2. თავდაპირველად „საკონსტიტუციო სამართლის“ და „სახელმწიფო სამართლის“ გამიჯვნის საკითხისათვის

საკონსტიტუციო სამართალი სახელმწიფოს მიერ დადგენილი და უზრუნველყოფილი ნორმათა სისტემაა¹¹, რომელიც აწესრიგებს სახელმწიფო ორგანოებს, მათ ურთიერთკავშირს,¹² სახელმწიფო ხელისუფლების ერთიან სტრუქტურასა და უფლებამოსილებებს¹³, მოქალაქესა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობას¹⁴, სუვერენიტეტს, სახელმწიფოს სამართლებრივ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ სისტემას¹⁵. საკონსტიტუციო სამართლის მთავარი მიზანია, უზრუნველყოს სახელმწიფო ორგანოების მუდმივი და კანონზომიერი ცვლა, შეზღუდოს არსებული ხელისუფლება¹⁶, შექმნას იმგვარი მოწესრიგება, რომ სახელმწიფო ინსტიტუტები ვერ ჩაერიონ თავისუფლების სფეროში¹⁷.

მართალია, საკონსტიტუციო სამართლის კვლევის ძირითადი საგანი სახელმწიფოა, თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ მისი „სახელმწიფო

¹⁰ იხ., ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 20.

¹¹ მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თბილისი, 2006, 19.

¹² Beale A., *Essential Constitutional Law*, Second Edition, London, 1997, 1-2.

¹³ მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თბილისი, 2006, 19.

¹⁴ Barnett H., *Constitutional and Administrative Law*, Fourth Edition, London, 2002, 3.

¹⁵ მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თბილისი, 2006, 21.

¹⁶ Alder J., *General Principles of Constitutional and Administrative Law*, Fourth Edition, Bristol, 2002, 3.

¹⁷ შაიო ა., ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მ. მაისურაძის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2003, 39.

სამართლად“ მოხსენიება მართებულია. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო სამართლის კვლევის საგანიც სახელმწიფო და სახელმწიფო ხელისუფლებაა¹⁸, მათ შორის არსებითი განსხვავებაა. სამართლებრივ სისტემათა ძალიან მცირე ნაწილი კვლავაც გამოიყენებს ცნებას – „სახელმწიფო სამართალი“¹⁹, თუმცა ეს ან ისტორიული ტრადიციაა²⁰, რომელსაც სიმბოლური დატვირთვა ენიჭება ან საბჭოური მეცნიერების გავლენა.

ტერმინთა თაობაზე დავა მეცხრამეტე საუკუნეში დაიწყო და დღემდე აქტუალურია; სახელწოდებების გარდა, მათ შორის არსებითი შინაარსობრივი სხვაობაც არსებობს:²¹ სახელმწიფო სამართალი გაცილებით ფართო ცნებაა და გულისხმობს სახელმწიფოს მართვა-გამგეობასთან, მმართველობის ძირითად საკითხებთან დაკავშირებულ ნორმათა ერთობლიობას. შესაბამისად, სახელმწიფო სამართალში შეიძლება მოაზრებულ იქნას როგორც საკონსტიტუციო, ისე ადმინისტრაციული სამართალი და ნებისმიერი ის ინტერდისციპლინური სამართლის დარგი²², რომელიც სახელმწიფოს ფუნქციების რეალიზების რაიმე საკითხს მაინც ეხება, მათ შორის, მოქალაქეთა უფლება-მოვალეობებს²³ და ა.შ.

3. „საკონსტიტუციოს“ „კონსტიტუციურობა“

პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ ქართულ ენაზე თავად საკონსტიტუციო სამართლის მიმართულებისა და დარგის სახელწოდება კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას. ამას კი ის გარემოება იწვევს, რომ ამ შემთხვევაში ქართული ენის მრავალფეროვნება სრული სისავსით ვლინდება და აშკარა უხერხულობას ქმნის სხვა ენებთან მიმართებით. ქართულ სინამდვილეში დამკვიდრებულია და აქტიურად გამოიყენება „კონსტიტუციური სამართალი“, თუმცა გაბატონებული შეხედულება ან პრაქტიკაში კონკლუდენტუ-

¹⁸ მელქაძე ო., საზღვარგარეთის ქვეყნების სახელმწიფო სამართალი, თბილისი, 1996, 5.

¹⁹ დემეტრაშვილი ა., კობახიძე ი., კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი, 2011, 8.

²⁰ მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თეორიის საკითხები, 2003, 17.

²¹ მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თბილისი, 2006, 16-17.

²² იხ., მელქაძე ო., კონსტიტუციონალიზმი, თეორიის საკითხები, 2003, 18.

²³ მელქაძე ო., საზღვარგარეთის ქვეყნების სახელმწიფო სამართალი, თბილისი, 1996, 5.

რად, თანხმობით მიღებული მოვლენა არანაირად გულისხმობს მის აპრიორულობასა და ჭეშმარიტებას.

ერთი შეხედვით, ეტიმოლოგიურად „საკონსტიტუციოს“ და „კონსტიტუციურს“ შორის მნიშვნელოვანი სხვაობა არ უნდა არსებობდეს, მით უმეტეს, ორივე „კონსტიტუციისგან“²⁴ წარმოდგება. ფონეტიკური მსგავსების მიუხედავად, მათ შორის შინაარსობრივი, აზრობრივი განსხვავებაა და ორივე ცნების გამოყენება პრაქტიკაში უფრო „ბრმა მხედველის“ პოზიციას ჰგავს, ვიდრე საკითხის საბოლოო გადაწყვეტისათვის გადადგმულ რაიმე ადეკვატურ ნაბიჯს. უფრო მეტიც, ორივე ცნებას ხშირად თანაბარმნიშვნელოვნად გამოიყენებენ, რაც არამხოლოდ ტექნიკურ, არამედ სერიოზულ შინაარსობრივ პრობლემებს წარმოშობს.

„საკონსტიტუციო“ კონსტიტუციის შესაფერისს, კონსტიტუციისათვის განკუთვნილს, კონსტიტუციით გათვალისწინებულს,²⁵ ხოლო „კონსტიტუციური“ კი კონსტიტუციაზე დამყარებულს, კონსტიტუციასთან შესაბამისს აღნიშნავს²⁶. აქედან გამომდინარე, „საკონსტიტუციო“ სამართალი აღნიშნავს სამართალს, რომელიც მიმართულია კონსტიტუციისაკენ ანუ მისი შესწავლის, კვლევის საგანი არის კონსტიტუცია. „კონსტიტუციური“ სამართალი გულისხმობს კონსტიტუციის შესაბამის, მასთან თანხვედრაში მყოფ, მასზე დამყარებულ სამართალს, რაც გაცილებით ფართოა და მოიცავს ნებისმიერ სამართალს, რომელიც კონსტიტუციას შეესაბამება, მათ შორის, რასაკვირველია, საკონსტიტუციო სამართალსაც. ტერმინოლოგიური განსხვავება ქართული ენის თავისებურებებითაა გამოწვეული, რომელიც საშუალებას იძლევა „საკონსტიტუციო“ და „კონსტიტუციური“ სხვადასხვა მნიშვნელობის მატარებელ ცნებებად მივიჩნიოთ. უცხო ენათა უმრავლესობაში კი ორივე მათგანი ხშირად ერთი ცნებით აღინიშნება: ინგლისური – *Constitutional*, ფრანგული – *Constitutionnel*, იტალიური – *Costituzionale*, რუსული – *Конституционный* და ა.შ.

ტერმინოლოგიური სხვაობა კიდევ უფრო შესამჩნევია საქართველოს კონსტიტუციით განსაზღვრული „კონსტიტუციური კანონისა“ და „კონს-

²⁴ *constitutio* – 1. მდგომარეობა, 2. აგებულება, 3. დადგენილება. იხ., ყაუხჩიშვილი ს., ლათინური-ქართული ლექსიკონი, თბილისი, 1961, 96.

²⁵ იხ., ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი – <http://ena.ge/explanatory-online> [02.12.2013]

²⁶ იქვე.

ტიტუციური შეთანხმების“ შემთხვევაში. კონსტიტუციური კანონის ბუნებიდან გამომდინარე, იგი კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილია²⁷ და მიმართულია უშუალოდ კონსტიტუციისაკენ, შესაბამისად, იგი უნდა იწოდებოდეს „საკონსტიტუციო კანონად“, მით უმეტეს, რომ „კონსტიტუციური კანონი“ კანონის კონსტიტუციურობას აღნიშნავს და მსგავსადვე იწოდება ნებისმიერი კანონი, რომელიც შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას. ასეთი კი შეიძლება იყოს ნებისმიერი იერარქიის კანონი. ანალოგიური მდგომარეობაა კონსტიტუციურ შეთანხმებასთან დაკავშირებით, რომელიც, სიტყვასიტყვით აღნიშნავს კონსტიტუციის შესაბამის ხელშეკრულებას, რაც საკმაოდ აფართოვებს თავად ცნების ფარგლებს, მაშინ, როცა „საკონსტიტუციო ხელშეკრულება“ იქნება კონსტიტუციით გათვალისწინებული, განსაზღვრული ხელშეკრულება, ანუ ის, რისი მიზანიც კანონმდებელს სინამდვილეში ჰქონდა²⁸.

4. საკონსტიტუციო კონტროლთან დაკავშირებული ძირითადი ცნებები

საკონსტიტუციო კონტროლის²⁹ სამართლებრივ ცნებას საქართველოში საკანონმდებლო რეგლამენტაცია აქვს. მას თავად კონსტიტუცია ამკვიდრებს სასამართლო ხელისუფლების განხორციელებასა³⁰ და საკონსტიტუციო სასამართლოზე³¹ საუბრისას.

კონსტიტუციის დონეზე მოწესრიგების მიუხედავად, ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში, ხსენებული ცნების პარალელურად, ხშირად გამოიყენება „კონსტიტუციური კონტროლის“ ცნებაც, რაც მნიშვნელოვან გაუგებრობასა და ტერმინოლოგიურ უზუსტობას იწვევს. „საკონსტიტუციო კონტროლი“ და „კონსტიტუციური კონტროლი“ ხშირად ერთი და იმავე

²⁷ საქართველოს კონსტიტუციის მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტი.

²⁸ იხ., „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტი.

²⁹ ცნება „საკონსტიტუციო კონტროლი“ 1910 წლიდან იწყებს გავრცელებას. იხ., მელქაძე ო., გონაშვილი ვ., საკონსტიტუციო ზედამხედველობა და კონტროლი ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 1999, 108.

³⁰ საქართველოს კონსტიტუციის 82-ე მუხლის პირველი პუნქტი.

³¹ იქვე, 83-ე მუხლის პირველი პუნქტი.

მნიშვნელობით იხმარება ქართულ იურიდიულ მეცნიერებაში, თუმცა მათ შორის მნიშვნელოვანი სხვაობაა³².

„საკონსტიტუციო კონტროლი“, როგორც სამართლებრივი ცნება და ინსტიტუტი, უფლებამოსილი ორგანოების მიერ, სამართლებრივი აქტების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით, განხორციელებული საქმიანობაა, რომელიც შეკავებისა და გაწონასწორების პრინციპის აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს.³³ რაც შეეხება „კონსტიტუციურ კონტროლს“, იგი გულისხმობს კონსტიტუციური ორგანოების მიერ *კონსტიტუციის შესაბამისად* განხორციელებულ საპარლამენტო, სამთავრობო, საპრეზიდენტო თუ სასამართლო კონტროლს, რომელიც ძალზედ ფართო ცნებაა.³⁴ ამ შემთხვევაში „კონსტიტუციური“ წარმოადგენს მსაზღვრელს და ადგენს თავად განსახორციელებელი საკონსტიტუციო კონტროლის შესაბამისობას კონსტიტუციასთან. ე.ი. „საკონსტიტუციო კონტროლი“ კონსტიტუციური კონტროლის ერთ-ერთი სახეა, რომელიც უფლებამოსილი ორგანოების მიერ ხორციელდება. შესაბამისად, დაუშვებელია მათი იდენტური მნიშვნელობით გამოყენება³⁵.

აზრთა სხვადასხვაობაა „საკონსტიტუციო კონტროლისა“ და „საკონსტიტუციო ზედამხედველობის“ გამოყენებასთან დაკავშირებით³⁶. მეცნიერთა

³² იხ., კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ზოგიერთი თეორიული ასპექტი, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №4, 2005, 11; კოჭლამაზაშვილი ბ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, თბილისი, 2009, 2.

³³ Арутюнян Г.Г., Баглай М.В., Конституционное Право - Энциклопедический Словарь, Москва, 2006, 221. ასევე, იხ., მელქაძე ო., „საკონსტიტუციო კონტროლი“ – ტერმინის არსებითი მნიშვნელობის შესახებ, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 1998, 20.

³⁴ იხ., მელქაძე ო., „საკონსტიტუციო კონტროლი“ - ტერმინის არსებითი მნიშვნელობის შესახებ, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 1998, 19.

³⁵ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინოლოგიური განსხვავება გამოწვეულია ქართული ენის თავისებურებებიდან გამომდინარე, რომელიც საშუალებას იძლევა „საკონსტიტუციო“ და „კონსტიტუციური“ სხვადასხვა მნიშვნელობის მატარებელ ცნებებად მივიჩნიოთ. ინგლისურსა და რუსულში ხსენებული ინსტიტუტი თითო ცნებით აღნიშნება: Constitutional Control (ინგლ.), Конституционный Контроль (რუს.) და სხვ.

³⁶ საკონსტიტუციო ზედამხედველობა (Constitutional Review) და საკონსტიტუციო კონტროლი (Constitutional Control) ინგლისურენოვანი სამეცნიერო ლიტერატურის უდიდეს ნაწილში თანაბარმნიშვნელოვან ცნებებად გამოიყენება.

ნაწილი მათ შინაარსობრივად განასხვავებს.³⁷ ლინგვისტური თვალსაზრისით, „ზედამხედველობა“³⁸ და „კონტროლი“³⁹ სრულიად იდენტური ცნებებია⁴⁰, რომელთაც საერთო მიზანი გააჩნიათ⁴¹. არ არსებობს რაიმე რაციონალური კრიტერიუმი, რომლითაც მათ შორის განსხვავება შეიძლება დადგინდეს სამეცნიერო დონეზე. პროფ. მელქაძეს მიაჩნია, რომ „კონტროლი“ კანონშემოქმედებით პროცესში გარკვეულ ჩარევასაც გულისხმობს და გაცილებით მკაცრ, ძლიერ ფორმას წარმოადგენს „ზედამხედველობასთან“ შედარებით⁴², თუმცა ამ შემთხვევაში საკითხისადმი მსგავსი მიდგომა განაპირობებს ხელოვნურ დაყოფას. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონმდებლობა საერთოდ არ იცნობს „საკონსტიტუციო ზედამხედველობის“ სამართლებრივ ცნებას. „საკონსტიტუციო ზედამხედველობად“ წოდებული ინსტიტუტი, შინაარსობრივი თვალსაზრისით, გამოდის საკონსტიტუციო კონტროლის ერთ-ერთი სახე⁴³, შესაბამისად, მაინც საკონსტიტუციო კონტროლი. მიზანშეწონილი არაა ცნებათა მსგავსი დაყოფა და განცალკევება, მით უმეტეს, როცა მათ შორის არც ლინგვისტური და არც შინაარსობრივი განსხვავება სინამდვილეში არ არსებობს⁴⁴.

³⁷ იხ., მელქაძე ო., „საკონსტიტუციო კონტროლი“ – ტერმინის არსებითი მნიშვნელობის შესახებ, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 1998, 21; კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ზოგიერთი თეორიული ასპექტი, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №4, 2005, 11.

³⁸ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. გეგეჭკორის რედაქტორობით, I ნაკვეთი, თბილისი, 1990, 502.

³⁹ იქვე, 583.

⁴⁰ კახიანი გ., საკონსტიტუციო კონტროლის ზოგიერთი თეორიული ასპექტი, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №4, 2005, 12; იხ. ციტირება: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას რედაქტორობით, 268; ასევე, იხ., კოჭლამაზაშვილი ბ., კონსტიტუციის სამართლებრივი დაცვა, თბილისი, 2009, 2.

⁴¹ იხ., ცნობილადე პ., კონსტიტუციური კონტროლი და კონსტიტუციური ზედამხედველობა, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 1992, 24.

⁴² მელქაძე ო., „საკონსტიტუციო კონტროლი“ – ტერმინის არსებითი მნიშვნელობის შესახებ, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 1998, 21.

⁴³ ავტორთა განმარტებით, იგი შემდგომი (რეპრესიული) კონტროლის ანალოგია.

⁴⁴ ასევე, გაუმართლებელია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს საკონსტიტუციო ზედამხედველობის ინსტიტუტად მოხსენიება, როდესაც საქართველოს კონსტიტუციის 83-ე მუხლის პირველი პუნქტი მას პირდაპირ საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოდ მოიხსენიებს. შეად., მელქაძე ო. კონსტიტუციონალიზმი, თბილისი, 2006, 373; მელქაძე ო., „საკონსტიტუციო კონტროლი“ – ტერმინის

საქართველოს კონსტიტუცია გამოიყენებს როგორც „საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრს“, ისე „საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეს“, თუმცა ამ უკანასკნელს ძალზედ იშვიათად, ძირითადად, პირველი მათგანის ასახსნელად და დასაზუსტებლად. საქართველოს კონსტიტუციის 88-ე მუხლის პირველ პუნქტში ნახსენებია ცნება „მოსამართლე“ და „წევრი“, თუმცა ამავე მუხლის დანარჩენ პუნქტებში გამოიყენება მხოლოდ წევრი. მსგავსადვეა „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონშიც, რომლის მხოლოდ კონსტიტუციიდან დუბლირებული მე-5 მუხლი იხსენიებს ორივე ცნებას, ხოლო დანარჩენ მუხლებში ნახსენებია „საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი“.⁴⁵ ტერმინი „საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი“ სასამართლოსაგან დისტანცირების ერთგვარი მცდელობაა⁴⁶, რათა მოხდეს საერთო სასამართლოებსა და საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოს შორის არსებითი განსხვავების ხაზგასმა.

საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საქმის განხილვა და მასთან დაკავშირებული საკითხები გაერთიანებულია ცნებით – „სამართალწარმოება“, ამ შემთხვევაშიც ზდება საერთო სასამართლოებისთვის დამკვიდრებული ცნება – „პროცესისთვის“ გვერდის ავლა და მათ შორის არსებული განსხვავებების გამოვლენა. საქმის განხილვის მსგავსებების მიუხედავად, საკონსტიტუციო სამართალწარმოება თვითმყოფადი მოვლენაა და მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ინდივიდუალობა გააჩნია.

5. „ძალაუფლების გამოყენა“ და „ხელისუფლების დანაწილება“

ძალაუფლების გამოყენის პრინციპის შესაბამისად, სახელმწიფო ძალაუფლება განაწილებულია ხელისუფლების სამ შტოზე.⁴⁷ მათგან თითოეულს (საკანონმდებლო, აღმსარულებელი და სასამართლო) აქვს

არსებითი მნიშვნელობის შესახებ, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 1998, 21.

⁴⁵ იხ., საქართველოს კონსტიტუცია, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი.

⁴⁶ დემეტრაშვილი ა., კობახიძე ი., კონსტიტუციური სამართალი, თბილისი, 2011, 346.

⁴⁷ იქვე, 182.

ექსკლუზიური უფლებამოსილება: შექმნას (საკანონმდებლო), აღასრულოს (აღმასრულებელი) და შეუფარდოს (სასამართლო) კანონები.⁴⁸ აქედან გამომდინარე, ძალაუფლების გამიჯვნის პრინციპი ხელისუფლების თითოეულ შტოს თავის ფუნქციასა და პასუხისმგებლობას აკისრებს.⁴⁹ მათი ფუნქციების ამოსავალი წერტილია სამართალი და კანონი, რომელთა მიმართაც ხორციელდება უფლებამოსილებების რაციონალური გადანაწილება ძალაუფლების პრინციპის შესაბამისად: საკანონმდებლო ქმნის, აღმასრულებელი აღასრულებს, ხოლო სასამართლო უფარდებს (იყენებს) კანონს⁵⁰.

მონტესკიესეული დოქტრინა ფრანგულ ენაზე (ორიგინალში) *Séparation des pouvoirs*, ინგლისურად – *Separation of Powers*, გერმანულად – *Gewaltenteilung*, ესპანურად – *Separación de poderes* სახელწოდებითაა ცნობილი. მართალია, ხსენებულ ენებში „ხელისუფლება“ და „ძალაუფლება“ ზოგიერთ შემთხვევაში, საგამონაკლისო წესით, შესაძლებელია იდენტური მნიშვნელობით გამოიყენებოდეს, თუმცა ამ შემთხვევაში ისინი თანაბარმნიშვნელოვანი და სინონიმური ცნებები არაა. სამწუხაროდ, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურასა და თვით კონსტიტუციაშიც, „ძალაუფლების გამიჯვნის“ ნაცვლად, დამკვიდრებულია „ხელისუფლების დანაწილების“ ცნება, რაც, თავისთავად, მცდარია. „ძალაუფლება“ პოლიტიკურ ბატონობას,⁵¹ ამ ბატონობაზე უფლებას, ერთგვარად, მოქმედების შესაძლებლობასაც⁵² გულისხმობს, ხოლო „ხელისუფლება“ – სახელმწიფო მმართველობას, ორგანოებს,⁵³ რომლებიც ამ ბატონობას ახორციელებს. ძალაუფლება

⁴⁸ Pound R., Courts and Legislation, Science of Legal Method, Selected Essays of Various Authors, The Modern Legal Philosophy Series, Translated by Ernest Bruncken and Layton B. Register, with introductions by Henry N. Sheldon and John W. Salmond, New York, 1921, 204.

⁴⁹ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 60.

⁵⁰ იხ., Pound R., Courts and Legislation, Science of Legal Method, Selected Essays of Various Authors, The Modern Legal Philosophy Series, Translated by Ernest Bruncken and Layton B. Register, with introductions by Henry N. Sheldon and John W. Salmond, New York, 1921, 204.

⁵¹ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, ნაკვ. II, არნ. გეგეჭკორის რედაქტორობით, თბილისი, 1990, 1176.

⁵² შუბლაძე გ., მღებრიშვილი ბ., წოწკოლაური ფ., მენეჯმენტის საფუძვლები, თბილისი, 2008, 286-287.

⁵³ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, ნაკვ. II, არნ. გეგეჭკორის რედაქტორობით, თბილისი, 1990, 1250.

ერთგვარი უნარია, „აიძულო სხვა, გააკეთოს ის, რასაც სხვა შემთხვევაში არ გააკეთებდა“⁵⁴. „ძალაუფლების ურთიერთობები განმსჭვალავენ სოციალური არსებობის ყველა დონეს და ფუნქციონირებენ სოციალური ცხოვრების ყველა სფეროში“⁵⁵.

„ძალაუფლება“ და „ხელისუფლება“ – ორივე გამოიყენებოდა მონტესკიესული კონცეფციის აღსანიშნავად საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.⁵⁶ იმ პერიოდის ავტორთა ნაშრომებშიც ხშირადაა მოხსენიებული ამ სისტემის სახელწოდებაც, თუმცა ყველა მათგანი თავისებურად თარგმნიდა მას. სამწუხაროდ, მეოცე საუკუნის ოციანი წლების დასაწყისში საქართველოსა და ქართულ იურიდიულ საზოგადოებას ყველაზე ნაკლებად სამართლებრივი ენის დახვეწისათვის ეცალა. რთულია, როცა თვითგადარჩენაზე გიწევს ზრუნვა, მსგავს საკითხებზე იფიქრო. მსგავსი მდგომარეობა იყო 90-იან წლებშიც, როცა საქართველოს კონსტიტუციის პროექტი მუშავდებოდა. „ხელისუფლების დანაწილება“ კონსტიტუციის მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტშია ნახსენები, თუმცა ამავე მუხლის სხვა პუნქტების ანალიზით, შეიძლება ვთქვათ, რომ მნიშვნელოვნადაა აღრეული ერთმანეთში „ძალაუფლება“ და „ხელისუფლება“⁵⁷. ამასთან, მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტში მოხსენიებულია უფლებამოსილებათა გამიჯვნის პრინციპი, რომელიც სხვა არაფერია, თუ არა ძალაუფლების გამიჯვნა, ვინაიდან უფლებამოსილებათა, იგივე კომპეტენციური, ფუნქციური გამიჯვნა ამ კონცეფციის სამიდან ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია⁵⁸.

ხელისუფლება ძალაუფლების გარეშე არ არსებობს, მას სწორედ ძალაუფლება აქცევს უფლებამოსილ სუბიექტად, მართოს სახელმწიფო და იმოქმედოს ხალხის სახელით, თუმცა ძალაუფლება, როგორც ასეთი, ხელისუფლების ინსტიტუტის გარეშეც შეიძლება არსებობდეს და ისტორიულად არსებობდა კიდევ. წარმოუდგენელია ხელისუფლების დანაწილება და გადანაწილება რომელიმე ინსტიტუტზე, რადგან ხელისუფლება არის

⁵⁴ სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი – ცნობარი, თბილისი, 2004, 337.

⁵⁵ ასათიანი მ., კულტურის სოციოლოგია, თბილისი, 2006.

⁵⁶ იხ., ქანთარია ბ., მმართველობის ფორმის დასავლური სისტემების გავლენა საქართველოს პირველ კონსტიტუციაზე, თბილისი, 2012, 97.

⁵⁷ იხ., საქართველოს კონსტიტუციის მე-5 მუხლის პირველი და მე-2 პუნქტები.

⁵⁸ იხ., Alder J., General Principles of Constitutional and Administrative Law, Fourth Edition, Bristol, 2002, 108.

ერთიანი, სამართლებრივი ფიქცია და მომდინარეობს ხალხიდან. ხელისუფლება რამდენიმე შტოსგან შედგება, თუმცა ეს როდი გულისხმობს ხელისუფლების ერთიანობის დარღვევას და შელახვას. მხოლოდ სახელმწიფო ძალაუფლება ნაწილდება მათ შორის და იმიჯნება ერთმანეთისგან. ხელისუფლების შტოებს შორის ძალაუფლების გამიჯვნა წარმოადგენს ამ პრინციპის ამოსავალ იდეას: ძალაუფლება უნდა აკავებდეს ძალაუფლებას⁵⁹ და არა ხელისუფლება – ხელისუფლებას.

შეიძლება კამათი და ფიქრი „გამიჯვნა“ უნდა იქნას გამოყენებული, „დანაწილება“, „განაწილება“ თუ სხვა რამ, მაგრამ, ფაქტი ერთია, „ხელისუფლება“ ამ კონცეფციის კონტექსტში სრულიად უადგილო და გაუძმართლებელია. მის ნაცვლად, აუცილებლად უნდა დამკვიდრდეს „ძალაუფლება“, რომელიც ადეკვატური და შინაარსობრივად მართებული თარგმანია.

დასკვნა

ყოველი ადამიანი თავისი განვლილი გზით, ცხოვრებით ქმნის საკუთარ სახეს და სინამდვილეში სწორედ ეს აქცევს მას ადამიანად.⁶⁰ მსგავსადვე სამართლებრივი სისტემა, სახელმწიფოცა და ერიც. ეს ყოველივე კი აუცილებლად გამოიხატება სამართალში, რომელიც, თავის მხრივ, ენობრივი ფორმებითაა წარმოდგენილი. ენის სიწმინდე და განვითარების მაღალი დონე, რა თქმა უნდა, სამართალზეც ახდენს გავლენას. მართლწესრიგის განვითარებაზე ფიქრი, თავად სამართლებრივ ცნებათა დახვეწასა და განვითარებაზე მსჯელობის გარეშე, მხოლოდ და მხოლოდ უტოპიაა.

ქართულ საკონსტიტუციო სამართალშიც მრავლადაა ბარბარიზმი, კალკი თუ სხვა ენობრივი დარღვევები. მათი უმრავლესობა არამხოლოდ ამახინჯებს სამართლებრივი ენის საერთო ქსოვილს, არამედ ეროვნული სამართლებრივი წესრიგის ჩამოყალიბებას სრულიად უკარგავს აზრს. აუცილებელია, მკვეთრი ხაზი გაივლოს და საბოლოოდ დადგინდეს ტერმინოლოგია, რათა შემდგომმა თაობებმა არ გამოიყენონ უმართებულო, სრულებით მცდარი ფორმები. მიზანშეწონილია „ენობრივი მკურნალობა“ კონსტიტუციის ტექსტიდან დაიწყოს და შემდეგ გავრცელდეს სხვა სამართლე-

⁵⁹ მონტესკიე შ. ლ., კანონთა გონი, დ. ლაბუჩიძის თარგმანი, თბილისი, 1994, 181.

⁶⁰ იხ., სარტრი ჟ. პ., ეგზისტენციალიზმი ჰუმანიზმი, ნ. მთივლიშვილის თარგმანი, თბილისი, 2006, 43.

ბრივ აქტებზე, რადგან, თუ საფუძველი და პირველწყარო არ იქნება განკურნებული, მასზე დამყარებულ საგანთა გაუმჯობესება დასაწყისშივე მარცხისათვის განწირული საქმეა. მხოლოდ გამართული, მაღალი ხარისხით შესრულებული სამართლის ძეგლები იხვეჭენ საყოველთაო სახელსა და ხანგრძლივი მოქმედების პერსპექტივას ისტორიულ ქარტეხილებში. კანონებისადმი პატივისცემას ზომ „ყველაზე მეტად მათივე ხანდაზმულობა უზრუნველყოფს“⁶¹.

⁶¹ რუსო ჟ. ჟ., მსჯელობა ადამიანთა შორის უთანასწორობის დასაბამისა და საფუძვლების შესახებ, დ. ლაბუჩიძე-ზოფერიას თარგმანი, თბილისი, 2009, 19.